

Práva lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov v Európskej únii

V článku 21, ktorý patrí do kapitoly o rovnosti Charty základných práv Európskej únie, sa zakazuje diskriminácia na základe sexuálnej orientácie.

Politické východiská

Vývoj v posledných rokoch potvrdzuje zlepšovanie informovanosti o právach lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov v Európskej únii. Rámec protidiskriminačných právnych predpisov posilňuje Lisabonská zmluva s právne záväznou Chartou základných práv Európskej únie. Od Európskej únie sa v súčasnosti vyžaduje, aby vo všetkých svojich politikách a činnostiach bojovala proti diskriminácii vrátane diskriminácie na základe sexuálnej orientácie.

Potreba bojovať proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity sa opätovne dôrazne potvrdila na medzinárodnej úrovni prijatím dvoch odporúčaní a uznesenia Výboru ministrov a Parlamentného zhromaždenia Rady Európy.

V tejto súvislosti Európsky parlament v roku 2009 požiadal Agentúru Európskej únie pre základné práva (FRA), aby preskúmala postavenie lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov po prijatí právnych predpisov, ktoré obmedzujú ich práva v určitých členských štátoch EÚ.

Kľúčové zistenia

V správe agentúry FRA s názvom *Homofóbia, transfóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity* sa poukazuje na tri základné problémy, ktorým musia čeliť lesbičky, homosexuáli, bisexuáli a transsexuáli v Európskej únii: sú nútení žiť utiahnutým a nenápadným životom, musia čeliť násilným útokom a nerovnakému zaobchádzaniu, napríklad v práci, zo strany nájomcu alebo keď sa pohybujú v rámci Európskej únie.

Rozličný vývoj

Vývoj právnych predpisov týkajúcich sa ochrany práv lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov sa v jednotlivých členských štátoch líši. Výskum agentúry FRA poukázal na šesť hlavných (vzájomne prepojených) problémov, kde možno vymedziť pozitívne aj negatívne trendy.

• Sloboda zhromažďovania a prejavu

Problémy súvisiace s podujatiami lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov, ktoré sa konajú pod názvom Pride, alebo agresívne protesty proti nim, na druhej strane lepšia ochrana

demonštrantov; zákazy informovania neplnoletých osôb o vzťahoch medzi ľuďmi rovnakého pohlavia.

• Verbálne prejavy nenávisti a trestné činy páchané z nenávisti

Obmedzená ochrana pred prejavmi netolerancie a násillia voči lesbičkám, homosexuálom, bisexuálom a transsexuálom a len malý počet členských štátov, ktoré pri takýchto incidentoch uplatňujú trestné právo.

• Nerovnaké zaobchádzanie a diskriminácia

Ochrana transsexuálov zostáva napriek precedenčnému právu EÚ nejasná, hoci sa otázkami sexuálnej orientácie v zamestnaní i mimo zamestnania zaoberá veľa orgánov pre otázky rovnosti.

• Volný pohyb osôb a zlúčenie rodiny

Zásada rovnakého zaobchádzania sa v tejto súvislosti uplatňuje nerovnomerne: niektoré členské štáty obmedzujú alebo odmietajú uznať partnerstvá a manželstvá osôb rovnakého pohlavia uzatvorené v inom členskom štáte, kým iné štáty rozšírili v tejto oblasti svoje právne predpisy.

• Medzinárodná ochrana žiadateľov o azyl z radov lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov

Veľa členských štátov sa naďalej domnieva, že žiadatelia o azyl, ktorí hľadajú ochranu pred prenasledovaním z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, nemajú na takúto ochranu nárok, keď môžu žiť vo svojej krajine, „ak sa neprejavujú“.

• Zmena pohlavia

Problémy s dostupnosťou liečby, právnym uznaním a rovnakým zaobchádzaním vo väčšine oblastí spoločenského života, aj keď niektoré členské štáty EÚ situáciu už zjednodušili.

Rozdielna situácia

Z rozdielného vývoja vyplýva, že pokrok v Európskej únii napreduje rôznym tempom a nerovnomerne a medzi jednotlivými členskými štátmi naďalej existujú veľké rozdiely. Prekážky možno väčšinou pripísať pretrvávajúcej netolerancii a negatívnym postojom k lesbičkám, homosexuálom, bisexuálom a transsexuálom.

Právne predpisy a verejné prijatie kráčajú ruka v ruke

Neustálené trendy v EÚ môžu odrážať alebo posilňovať negatívne postoje k lesbičkám, homosexuálom, bisexuálom a transsexuálom, ako aj stereotypy. Rovnaké práva ustanovené v právnych predpisoch sú nevyhnutné a potvrdzujú sa v určitých oblastiach. Verejné porozumenie a prijatie však nemožno riešiť výlučne právnymi

prostriedkami – je potrebný dialóg a spoločný postup vlád a občianskej spoločnosti s cieľom zvýšiť informovanosť o právach lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov.

V tejto súvislosti predstavuje odporúčanie Rady Európy týkajúce sa opatrení na boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity užitočné usmernenie pre členské štáty v oblasti lepšieho dodržiavania, ochrany a podpory práv lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov. Uplatňovaním týchto odporúčaní sa prispeje k podpore spoločného prístupu k naplneniu uvedených práv.

Aktívne iniciatívy

Niektoré národné vlády prijímajú komplexné plány na ochranu práv lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov. Napríklad:

Holandsko prijalo na obdobie rokov 2008 – 2011 komplexný politický dokument týkajúci sa práv lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov s názvom „Simply Gay“. Predstavuje národný akčný plán zahŕňajúci 60 rôznych opatrení vrátane 24 projektov financovaných jednotlivými ministerstvami s cieľom zlepšiť spoločenskú akceptáciu a právne postavenie občanov s lesbickou, homosexuálnou, bisexuálnou a transsexuálnou identitou.

Vo Švédsku pomáha vládna agentúra „bojovať proti inštitucionalizácii heterosexuality v spoločnosti“ a plní úlohu podpory demokracie, tolerancie a ľudských práv.

Spojené kráľovstvo zahrnuje do programového vyhlásenia vlády pracovný program s cieľom „prekonávať zastarané predsudky a zabezpečiť rovnaké šance pre každého bez ohľadu na sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu“.

Mnohé členské štáty EÚ (Estónsko, Francúzsko, Nemecko, Holandsko, Španielsko a Spojené kráľovstvo) prijali kroky na podporu vzdelávania a dialógu, najmä v školách a vzdelávacích zariadeniach, s cieľom spochybniť negatívne postoje k homosexualite, lesbičkám, homosexuálom, bisexuálom a transsexuálom.

Odporúčania založené na dôkazoch

Na základe zistení vyplývajúcich z porovnávacích analýz agentúry FRA možno trvalý pozitívny pokrok pri ochrane pred diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity dosiahnuť iniciatívnymi a koordinovanými krokmi, napríklad:

- posilnením a doladením pozitívneho vývoja vo všetkých dôležitých politických oblastiach;
- podnietením zdrojov a pomoci členským štátom s cieľom dosiahnuť pokrok pri plnení odporúčaní Rady Európy na ochranu práv lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov;
- podporou iniciatív s občianskou spoločnosťou s cieľom dosiahnuť širšie pochopenie, prijatie a rešpektovanie skúseností lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov.

V stanoviskách agentúry FRA sa zdôrazňuje predovšetkým to, že je potrebné:

- podporiť snahu o tzv. horizontálnu smernicu, ktorá poskytne rovnakú ochranu pred diskrimináciou na akomkoľvek základe vrátane sexuálnej orientácie;
- vyhýbať sa využívaniu tzv. výnimiek z dôvodu verejného poriadku na nevhodné obmedzovanie udalostí týkajúcich sa lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov, ako aj iných prejavov identity či vzťahov lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov;
- zabezpečiť právo na nestranné informácie o lesbičkách, homosexuáloch, bisexuáloch a transsexuáloch a ich vzťahoch, ako aj na život v otvorenom a ústretovom prostredí, ktoré je mimoriadne dôležité pre deti lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov;
- zabezpečiť rovnakú úroveň ochrany pred homofóbiou a transfóbiou, ako aj pred verbálnymi prejavmi nenávisťi a trestnými činmi motivovanými rasizmom a xenofóbiou;
- zabezpečiť správne uplatňovanie existujúcej právnej ochrany pre ľudí so zmenenou rodovou identitou, ktorú poskytujú právne predpisy EÚ a explicitne zahrnúť „rodovú identitu“;
- zahrnúť partnerov rovnakého pohlavia (manželov, registrovaných partnerov či ľudí žijúcich vo faktickom zväzku) pod vymedzenie rodinného príslušníka v súvislosti s voľným pohybom osôb a zlúčením rodiny;
- uznať, že sexuálna orientácia a rodová identita býva dôvodom prenasledovania, lepšie chápať a správne posudzovať žiadosti a azyl, predovšetkým sa vyhýbať ponížujúcim a rušivým hodnoteniam dôveryhodnosti nárokov na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity;
- nechápať rodovú identitu ako duševnú poruchu, ale ako prvok súkromného života a sebaurčenia, najmä pokiaľ ide o zmenu zaznamenaného pohlavia či zmenu mena v úradných dokumentoch;
- podporovať vyrovnanejšiu verejnú mienku o otázkach súvisiacich s lesbičkami, homosexuálmi, bisexuálmi a transsexuálmi a podporovať dialóg medzi týmito skupinami a médiami, politickými predstaviteľmi a náboženskými inštitúciami, napríklad formou zapojenia viacerých agentúr a partnerstiev.

Ďalšie informácie:

Porovnávací právna analýza agentúry FRA s názvom *Homofóbia, transfóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity – aktualizované vydanie 2010* je dostupné online na webovej adrese:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm

Prehľad činnosti agentúry FRA v oblasti práv lesbičiek, homosexuálov, bisexuálov a transsexuálov je dostupný na webovej lokalite agentúry FRA:

fra.europa.eu/fraWebsite/lgbt-rights/lgbt-rights_en.htm